

*Vijfde Trap*¹: *Verhandeling over de zorgvuldige en waarlijk oprechte boete (metanoia). Hierin komt ook voor het 'leven van de heilige veroordeelden' en wordt er gehandeld over 'de Gevangenis'.*

1. Ooit liep Johannes Petrus voorbij (cf Joh 20,4). Ook nu wordt de gehoorzaamheid geplaatst vóór de boete. Want degene die voorbijliep, Johannes, werd het type (*typos*) van de gehoorzaamheid (*hypakoê*), de tweede het type van de boete (*metanoia*).

2. a.² Boete³ (*metanoia*) is een herstellen van het doopsel.

Boete is een verdrag met God om een nieuw leven te gaan leiden. De boeteling (*metanoôn*) is een koper van nederigheid.

Boete is voortdurend wantrouwen van lichamelijke vertroosting. Boete is attitude van zelfveroordeling, kommerloze⁴ (*amerimnos*) bekommernis om zichzelf (*automerimnos*). Boete is dochter van hoop (op heil) en afwijzing van wanhoop (aan het heil). Een boeteling is een veroordeelde die men niet meer kan beschaamd maken.

b. Boete is verzoening met de Heer door het stellen van goede daden tegengesteld aan de bedreven fouten⁶. Boete is zuivering van het geweten. Boete is vrijwillig geduldig verdragen (*hypomonê*) van alle kwellingen. De boeteling is de bewerker van zijn eigen bestraffing. Boete is sterke versterving (*thlipsis*) van de maag, een hevig gevoeld treffen van de ziel.

3. Loop te hoop en kom naderbij, kom, luister en ik zal u verhalen, gij allen die de woede van God hebt opgewekt (cf Ps 65, 16), verzamel u en zie al wat Hij aan mijn ziel geleerd heeft om haar te stichten (*oikodomê*). Laten wij de eerste plaats toekennen en de voorrang geven aan het verhaal over de geëerde eerloze (geestelijke) arbeiders.

4. Laten we luisteren, in ons hart bewaren en in daden omzetten, wij allen die een onvoorziene val gedaan hebben. Sta op en ga zitten gij die door uw herhaald vallen (*ptôma*) neerligt. Schenk aandacht, mijn broeders, aan mijn woord. Leen uw oor gij die u opnieuw met God wilt verzoenen door een oprechte ommekeer (*epistrophê*).

Excursus 5a - 5v Het monasterium 'De Gevangenis'?

5. a. Toen ik, zwakke man, gehoord had dat groots en vreemd was de levenswijze en de nederigheid van hen die in het afgelegen monasterium woonden, dat 'de Gevangenis' genoemd wordt, en onder het gezag stond van voornoemde⁸ bewonderenswaardige man, licht (*phôstêr*) der lichten, smeekte ik de gerechte dat ik mij daarheen zou mogen begeven. Hij willigde mijn vraag in, de grote man, daar hij geenszins in iets een ziel wilde bedroeven.

b. Toen ik dan aangekomen was in het monasterium van hen die boete deden (*metanoëô*), en in het land van hen die werkelijk berouw hebben (*penthô*), zag ik waarlijk, indien het niet te gewaagd is om het te zeggen, wat het oog van een zorgeloos mens niet gezien en het oor van een lichtzinnig mens niet gehoord heeft en in het hart van een luie mens niet is opgekomen (cf 1 Kor 2,9): daden en woorden die God kunnen overweldigen (*biazomai*), activiteiten en gedragingen die zijn menslievendheid in weinig tijd kunnen vermurwen.

c. Ik zag dat sommige van die schuldige (*hypeuthynos*) onschuldigen (*aneuthynos*) heel de nacht tot bij dageraad rechtstonden in open lucht, hun voeten onbeweeglijk houdend. Zij waren door de slaap op meelijwekkende wijze overmand, daar zij hun natuur geweld aandeden en ze zich geen enkele rust gunden. Maar ze maakten zichzelf verwijten en door zichzelf te kastijden en zich uit te schelden hielden ze zich wakker en sloegen zich. Anderen zag ik de ogen meelijwekkend ten hemel slaan, en vandaar met weeklachten en gejammer hulp afsmecken.

d. Anderen zag ik in gebed verzonken met de handen samen gebonden op hun rug zoals misdadigers. Ze neigden hun somber gelaat naar de grond en oordeelden zich onwaardig om naar de hemelen op te kijken. Zij hadden niets te zeggen of in gebed aan God te vragen omwille van de ellende (*aporía*) van hun gedachten en van hun geweten. Ook vonden ze niet hoe en met welke middelen zij God zouden smeken, maar zij boden aan God slechts een sprakeloze ziel en een geest zonder woorden vervuld als zij waren van duisternis en zuivere wanhoop.

e. Anderen zaten op de grond in zak en as. Ze verborgen hun gelaat met hun knieën en sloegen met hun voorhoofd tegen de aarde. Anderen sloegen zich aanhoudend op de borst en riepen

hun ziel en hun leven terug in het geheugen. Sommigen onder hen bevochtigden de grond met hun tranen. Anderen, bij gebrek aan tranen, sloegen zichzelf hevig. Anderen weeklaagden over hun eigen ziel als over een overledene, daar zij de angst van hun hart niet konden verdragen. Weer anderen brulden in hun hart en smoorden met hun mond het lawaai van hun gemmer. Maar het gebeurde dat ze zich soms niet konden beheersen en het plots uitschreeuwden.

f. Ik zag er daar enkelen als het ware in extase, te oordelen naar hun manier van doen en hun verzonken zijn in gedachten. Enkelen zag ik volslagen verbijsterd, geheel in duisternis gehuld en als het ware ongevoelig (*anaisthêtos*) tegenover alle dingen van het leven. Hun geest (*nous*) tenslotte hadden zij reeds gedompeld in de afgrond van de nederigheid en door het vuur van hun moedeloosheid deden zij de tranen van hun ogen branden. Anderen zag ik neerzitten diep in gedachten verzonken, voorovergebogen naar de aarde, hun hoofd onophoudelijk schuddende, en als leeuwen brulden ze, uit het diepst van hun hart en knarsetandden en zuchtten.

g. Sommigen onder hen zochten vol goede hoop volledige vergiffenis van hun zonden en baden erom. Anderen uit een onzeglijke nederigheid veroordeelden zich als onwaardig vergeving te verkrijgen en schreeuwden luid dat zij de kracht niet hadden zich tegenover God te verdedigen. Enkelen weliswaar probeerden Hem te overtuigen in dit leven gestraft te worden en in de andere wereld medelijden te ondervinden, maar anderen vermorzeld onder het gewicht van hun geweten zeiden met oprechtheid: "Voor ons is het ook voldoende én niet gestraft te worden én het koninkrijk onwaardig te zijn."

h. Ik heb daar nederige zielen gezien, vermorzeld (*syntribô*), en gebogen onder de zwaarte van hun last en in staat de gevoelloosheid (*anaisthêsia*) zelf van de stenen tot berouw te bewegen (*katanussô*) door de kreten die door hen tot God geschreeuwd werden. Want het hoofd naar de aarde gebogen spraken zij zo: "Wij weten, wij weten dat wij tenslotte alle straf en tuchtiging waardig zijn, en terecht. Wij zijn tenslotte immers ook niet in staat om ons vrij te pleiten voor het grote aantal van onze schulden, ook niet indien wij heel de wereld zouden samenroepen om over ons te wenen (*penthô*). Dat alleen vragen wij, dat alleen vragen wij met aandrang, dat alleen tenslotte smeken wij: 'Straf ons niet in uw toorn en tuchtig ons niet in uw

gramschap' (Ps 6,2). En tuchtig ons ook niet door uw rechtvaardig oordeel, maar straf ons met spaarzaamheid. Ook is het voor ons voldoende van uw zware bedreiging, van uw onnoemelijke en verborgen foltering en verlost te worden. Want een volledige vergiffenis vragen durven wij niet. Hoe immers zouden wij het durven? Wij die onze gelofte niet onberispelijk gehouden hebben, maar haar na uw eerste blijk van menslievendheid en uw vroegere vergiffenis besmeurd hebben.

i. Daar kon men werkelijk, vrienden, daar kon men duidelijk de woorden van David zien: "[mensen in een ellendige toestand, en die gebogen gingen tot aan het einde van hun leven], die heel de dag treurend rondliepen en stonken door de rottende wonden van hun lichaam" (cf Ps 37, 6-7) zonder er aandacht aan te schenken. "Ze vergaten hun brood te eten, en mengden het water dat ze dronken met tranen, en aten stof en as bij hun brood. Hun gebeente kleefde aan hun vlees, en zelf waren zij als gras verwelkt" (cf Ps 101,4-12). Niets anders kon men van hen horen, tenzij deze woorden: "Wee, wee, wee mij, wee mij, het is rechtvaardig, het is rechtvaardig, spaar mij, spaar mij, Heer". Sommigen zeiden: "Ontferm U, ontferm U", weer anderen nog deerniswekkender: "Vergeef mij, Heer, vergeef mij, indien het mogelijk is."

j. Men kon bij hen zien dat hun tongen gloeiden, en zoals bij honden uit hun mond getrokken waren. Sommigen straften zich in de brandende hitte, anderen folterden zich in de ijsselijke koude. Enkelingen proefden een weinig water, stopten ermee. Ze dronken juist genoeg om niet van dorst te sterven. Enkele anderen weer namen een weinig brood tot zich, wierpen de rest met de hand ver weg, zeggende dat ze onwaardig waren om het voedsel van redelijke wezens te eten, daar ze de daden van redeloze wezens hadden gesteld.

k. Waar kon men bij hen een lach ontwaren? Waar ijdel gepraat? Waar gramschap? Waar toorn? Ze wisten zelfs niet of er nog toorn bij de mensen bestond, daar hun rouwmoedigheid (*penthos*) volledig hun gramschap vernietigd had. Waar kon men bij hen geredetwist vinden? Waar het nalopen van vermaak? Waar vrijpostigheid in het spreken? Waar cultus van het lichaam? Waar een spoor van het zoeken naar ijdele glorie? Waar het verlangen naar sensueel genot? Waar het denken aan wijn? Waar het proeven van vruchten? Waar de troost van de pot met eten? Waar het nastreven van de zoetheid voor de keel?

Het verlangen immers naar al die dingen was tenslotte bij hen uitgeblust. Waar was er bij hen een bekommernis om iets aards? Waar vond men bij hen het veroordelen van een mens? Nergens.

l. Wat door hen voortdurend gezegd en overdacht en geroepen werd tot de Heer, was het volgende. Sommigen klopten zich hevig op de borst, alsof ze voor de hemelpoort stonden, en zeiden tot God: "Doe de poort open voor ons, Rechter, doe haar open voor ons, daar wij haar door onze zonde voor ons gesloten hebben". Anderen zeiden: "Laat uw aangezicht lichten, en wij zullen gered worden" (Ps 79,4). Een andere weer: "[Verschijn voor de nederigen] die in de duisternis en de schaduw van de dood gezeten zijn" (Lc 1,79). Nog een andere: "Dat uw ontferming, Heer, ons snel tegemoet trede (Ps 78,8), want wij [gaan ten onder, wij wanhopen, wij zijn totaal verlaten]." Sommigen zeiden: "Zou [in het vervolg] de Heer zijn aanschijn over ons doen stralen?" (Ps 66, 2). Anderen weer: "Zou onze ziel haar overweldigende schuld doorstaan?" (Ps 123,5) Een andere: "Zal de Heer zich in de toekomst laten verbidden ten gunste van ons?" (Re 2,18) Zullen wij horen dat Hij zegt tot ons, die in onverbreekbare boeien gekluisterd zijn: "Ga heen?" (Js 49,9), en tot ons die ons in de hel van de boete (*metanoia*) bevinden: "U werd vergeven?" Is ons roepen binnengedrongen in de oren van de Heer?

m. Allen zaten daar, terwijl zij steeds de dood voor ogen hielden, en zeiden: "Wat zal de afloop zijn? Wat het vonnis (*apophasis*)? Wat zal ons einde zijn? Bestaat er een herstel? Bestaat er vergiffenis voor hen die zich in de duisternis bevinden, voor de nederigen, de veroordeelden? Bezit ons gebed de kracht binnen te gaan tot voor de Heer, of wordt het teruggezonden, op rechtmatige wijze vernederd en met schaamte overladen? Of integendeel, indien het binnengegaan is, hoe groot is zijn resultaat? Hoezeer stemt het de Heer gunstig? Hoe groot is zijn efficiëntie? Daar het uit onzuivere lichamen en onreine monden wordt omhooggezonden, bezit het ook niet veel kracht. Of verzoent het de Rechter volledig? Of slechts gedeeltelijk? Of voor de helft van onze wonden? Want groot zijn (onze wonden) werkelijk, en zij vragen grote inspanningen en veel zweet en veel moeite. Zijn onze bewaarengelen ons nabij, of houden ze zich op, ver van ons? Want als zij tot ons niet naderen, dan is al ons werk nutteloos en vergeefs. Want ons gebed heeft niet de kracht van de vrijmoedigheid noch de vleugel van de zuiver-

heid om bij de Heer binnen te gaan, tenzij onze beschermengelen zich naar ons begeven, ons gebed nemen en het aan de Heer aanbieden."

n. Hoe dikwijls ook verkeerden zij in grote verlegenheid en zeiden tot elkaar: "Broeders, maken wij vorderingen? Verkrijgen wij verhoring van ons gebed? Ontvangt Hij ons opnieuw? Doet Hij open?" De anderen antwoordden hierop: "Wie weet – zoals onze broeders de Ninevieten zegden (Jon 3,9) – of de Heer wel spijt zal hebben en ook of Hij ons zal verlossen van onze zware straf? Wat er ook van zij, laten wij doen wat wij kunnen. En indien de Heer opendoet, goed. Doet Hij het niet, gezegend de Heer onze God, die ons buitensluit op rechtvaardige wijze. Maar laten we blijven kloppen tot aan het einde van ons leven, misschien zal de Goede opendoen omwille van onze grote schaamteloosheid en onze blijvende belegering". Daarom spoorde ze elkaar aan en zeiden:

o. "Laten wij lopen, broeders, laten wij lopen. Want het is nodig dat wij lopen, en hard lopen, want wij zijn achtergebleven bij onze goede gemeente (*synodia*; reisgezelschap). Laten wij lopen en sparen wij niet dat bezoedelde en slechte vlees van ons. Maar laten wij het doden, zoals het ons gedood heeft. Zo handelden ook die gelukzalige schuldigen (*hypeuthynos*). Bij hen kon men zien dat hun knieën verhard waren door het getal van hun metanieën (kniebuigingen), hun ogen verteerd waren en naar binnen, dunkt me, in hun oogkassen verzonken. Van hun haren waren zij beroofd, hun wangen waren gegroefd en verbrand geraakt door het gloeien van hun hete tranen. Hun gelaat was verwelkt en bleek en verschilde in niets wanneer men het vergelijkt met het gelaat van een lijk. Hun borst deed pijn van de slagen en door het slaan op hun borst werd speeksel van bloed uitgespuwd. Waar was daar de herstellende rust van bedden? Waar was de zuiverheid van hun klederen, of de goede toestand ervan? Alle kledingstukken waren gescheurd en vuil en met vlooien bedekt. Wat betekende in vergelijking met het hunne het lijden van de bezetenen? Wat betekent in vergelijking met hun lijden dat van hen die doden bewenen? Wat met het lijden van hen die in ballingschap verblijven? Wat met de straf van hen die veroordeeld zijn voor moord? Werkelijk in niets verschilt de gedwongen foltering en straf van genen van de vrijwillige straf en foltering van deze monniken. Maar ik vraag u wat ik u verteld heb niet als een verzonnen verhaal te beschouwen, broeders.

Dikwijls vielen zij die grote rechter lastig, ik bedoel de herder (*poimên*), de engel die te midden van de mensen leeft, om boeien en halsringen rond hun handen en nekken te klinken en hun voeten stevig te sluiten in het blok van de gestraften en hen niet eerder daaruit los te maken dan het graf hen zal ontvangen, of zelfs niet als het graf hen zal opnemen⁹.

p. Ik zal u, ik zal u zeker niet verbergen zelfs niet die waarlijk meelijwekkende nederigheid van die gelukzaligen, en hun berouwvolle liefde tot God en hun boetvaardigheid (*metanoia*). Wanneer zij op het punt stonden naar de Heer te gaan en voor zijn onomkoopbaar tribunaal te verschijnen, die goede burgers van het land van de boetvaardigheid (*metanoia*), bezwoeren zij de grote overste (*ho megas*) door de bemiddeling van hun leider (*proestôs*) hiervoor, dat hij hen niet een menselijk graf waardig zou achten, maar hen, zoals de redeloze wezens, zou toevertrouwen aan de bedding van de stroom, of hen op het veld aan de wilde dieren zou overleveren. Wat hij, de lamp van onderscheiding, dikwijls deed, wanneer hij dat vernam, door het bevel te geven hen zonder enig psalmgezang en eerbetuiging buiten te dragen (voor de begrafenis).

q. Hoe indrukwekkend en meelijwekkend was het schouwspel van hun laatste uur. Want telkens als zijn medegestraften (*sygkatadikos*) gewaarwerden dat hij die hen voorging in de dood, op het punt stond het einde te bereiken, plaatsten ze zich in een kring rondom hem, terwijl hij nog bij zijn volle verstand (*nous*) was. Dorstend en wenend (*penthô*) en vol heimwee op zeer deerniswekkende wijze en met droeve stem, hun hoofden schuddend, ondervroegen zij hem die hen ging verlaten, en brandend van medevoelen zeiden ze hem: "Wat is er, broeder en medeveroordeelde? Hoe gaat het? Wat zegt ge? Wat verwacht ge? Wat denkt ge? Hebt ge bereikt wat ge gezocht hebt met uw inspanning, of zijt ge er niet in geslaagd? Hebt ge het doel bereikt, of zijt ge er niet in geslaagd? Hebt gij de volmaaktheid bereikt, of is uw toekomst onzeker? Hebt gij de vrijheid bekomen, of is uw verstand in verwarring en in twijfel? Zijt gij in uw hart enige verlichting gewaargeworden, of is het nog in de duisternis en smaad? Is er een stem in u opgekomen die in uw binnenste zegt: "Zie gij zijt gezond geworden" (Joh 5,14)? of, "Uw zonden zijn u vergeven" (Mt 9,2)? of, "Uw geloof heeft u gered" (Mc 5,34)? Of meent ge misschien nog die stem te horen die u zegt: "Dat de zondaars terugkeren naar de onderwereld"

(Ps 9,18), en, "Bind hem aan handen en voeten en werp hem in de duisternis" (Mt 22,13), en, "Dat de goddeloze weggenomen wordt, opdat hij de glorie van de Heer niet ziet" (Js 26,11)? Wat zegt gij zonder omwegen, broeder? Zeg het ons, wij smeken u, opdat ook wij weten welk ons lot zal zijn. Want het voor u gunstig ogenblik is voortaan afgesloten, en een ander zult gij niet vinden voor eeuwig."

r. Hierop antwoordden sommigen van hen die aan het ontslapen waren: "Geprezen de Heer, die onze bede niet afwees en ons zijn genade niet onthield (Ps 65, 20)"; en anderen op hun beurt: "Gezegend de Heer die ons niet ten prooi gegeven heeft aan hun tanden (Ps 123,6)." Maar anderen zegden met droefheid het volgende: "Zal onze ziel het onoverwinnelijke water kunnen oversteken [van de geesten van de lucht] (Ps 123,5)?" Ze zeiden dat, daar ze geen vertrouwen hadden op dat ogenblik, maar uitkeken naar wat er bij die afrekening zou gebeuren. Anderen weer antwoordden iets droeviger dan dat en zeiden: "Wee de ziel, indien zij haar gelofte (*epaggelma*) niet onberispelijk heeft gehouden; op dat uur en op dat uur alleen zal zij te weten komen wat voor haar werd voorbereid."

Wat mij betreft, toen ik dat bij hen gezien en gehoord had, scheelde het weinig of ik ging aan mijzelf wanhopen, wanneer ik mijn onverschilligheid zag en haar vergeleek met de kwellingen die zij ondergingen.

s. Wat was dan de conditie zelf van de plaats en hoe zag er hun verblijf uit? Volslagen duister, grondig stinkend, door en door smerig en verwilderd. Terecht inderdaad werd ze 'Gevangenis' en 'Veroordeling' genoemd, zodat het uitzicht zelve van de plaats leermeester was van alle boetvaardigheid (*metanoia*) en rouwmoedigheid (*penthos*). Maar wat voor anderen pijnlijk en onverdraaglijk is, is voor hen die van de deugd en de geestelijke rijkdom zijn afgevallen, verkwikkend en aanvaardbaar. Want de ziel die beroofd is van haar vroegere vrijmoedigheid (*parrhêsia*) en haar hoop op hartstochtloosheid (*apatheia*) verloren heeft en het zegel van haar zuiverheid verbroken heeft¹⁰ en van de rijkdom van haar genadegaven (*charisma*) beroofd werd en vervreemd raakte van de goddelijke vertroosting en haar verbond met de Heer overtreden heeft en het mooie vuur van de tranen geblust heeft en door de herinnering daaraan gekwetst werd en smartelijk getroffen, aanvaardt niet alleen met volle bereidwilligheid de hiervoor vermelde kwellingen, maar legt er

zich vroom op toe zichzelf te doden door de ascese, indien tenminste in haar zich de rest van een vonk van liefde bevindt en van vreze des Heren. In die conditie bevinden zich in werkelijkheid die gelukzaligen!

t. Terwijl zij dat in hun geest bewaarden en overwogen van welk hoogtepunt van deugd zij gevallen waren, zeiden zij: "Wij denken terug aan de vroegere dagen (Ps 142,5) [en aan het toenmalige vuur van onze ijver]". Anderen schreeuwden tot God: "Waar zijn uw vroegere blijken van medelijden, Heer, die gij [aan onze ziel] getoond hebt in uw waarheid, herinner u de hoon en het lijden van uw dienaren" (Ps 88,50-51). Een andere zeide: "Wie kan mij plaatsen in de maand van de vroegere dagen, waarin God mij behoedde, toen de lamp van zijn licht scheen over het hoofd [van mijn hart]". (Job 29,2-3)¹¹.

u. Hoe ook riepen zij voortdurend in hun herinneringen hun vroegere deugden (*kathôma*) op en terwijl ze over hun verlies weenden als kleine kinderen, zeiden zij: "Waar is de zuiverheid van ons gebed? Waar zijn vrijmoedigheid? Waar de zoete tranen in plaats van de bittere? Waar de hoop op de volledige zuiverheid en een volmaakte zuivering? Waar de verwachting van de gelukzalige hartstochteloosheid (*apatheia*)? Waar het vertrouwen in onze herder¹²? Waar de doeltreffendheid van zijn gebed voor ons? Verdwenen is dat alles, en als was het nooit verschenen is het weggegaan, en, als had het niet bestaan, is het verzwonden en heengegaan."

v. Terwijl zij dit zeiden en daarover jammerden, baden de enen om (door de duivel) bezeten te worden, en smeekten de anderen de Heer in de heilige ziekte (=epilepsie) te vallen. Anderen vroegen hun ogen te verliezen en aan allen een meelijwekkend schouwspel te bieden. Anderen vroegen lam te worden en bedlegerig, als ze maar in het hiernamaals (*mellon*) geen kwellingen zouden ervaren. Wat mij betreft, vrienden, ik vergat mijzelf omwille van de rouwmoedigheid (*penthos*) van hen die zich graag daar ophielden en in de geest werd ik geheel weggerukt, zodat ik mijzelf niet kon beheersen. Maar wij moeten terugkeren naar onze verhandeling.

w. Na dus dertig dagen in de 'Gevangenis' verbleven te hebben keerde ik, ongeduldige, terug naar het grote cenobietenmonasterium (*koinobion*) bij de grote herder. Toen deze zag dat ik als het ware helemaal veranderd was en buiten mijzelf, begreep de alwijze de oorzaak van mijn verandering en zei me: "Wat is er,

vader Johannes, hebt gij de strijd van de zwoegers gezien?" "Ja", zei ik, "ik heb én hen gezien, vader, én hen bewonderd én ik prijs gelukkig hen die gevallen zijn en wenen (*penthô*) over zichzelf meer dan zij die niet gevallen zijn en zichzelf niet bewenen (*penthô*), omdat zij door hun val opgestaan zijn tot een opstanding die geen gevaar meer insluit". "Zo is het", zei hij.

x. Ook verhaalde zijn waarheidliebende stem: "Voor tien jaar had ik hier", zei hij, "een zeer ijverige broeder en zo werkzaam, dat, wanneer ik hem zo vurig van geest zag, ik in zijn plaats beefde en hevig vreesde dat de naijver van de duivel hem op een of andere manier omwille van zijn hevig lopen zijn voet tegen een steen zou laten stoten, wat van nature aan hen die snel marcheren pleegt te overkomen en wat dan ook gebeurde. Daarna kwam hij naar mij op een late avond, toonde mij zijn wonde naakt, verlangde een zalf, vroeg cauterisatie. Hij was erg van streek. Daarna, wanneer hij zag dat de geneesheer hem niet hard wilde behandelen, – want hij verdiende medelijden – wierp hij zich op de grond, nam mijn voeten vast, bevochtigde ze lang met zijn tranen en vroeg een straf in de 'Gevangenis' die gij gezien hebt. "Het is onmogelijk dat ik daar niet heen ga", schreeuwde hij, "het is onmogelijk".

y. Daarna dwong hij het medelijden van de geneesheer te veranderen in strengheid, – wat zelden voorkomt bij zieken en zeer wonderbaar is. Hij voegde zich vrij snel bij de boetelingen (*metanoöuintes*), werd deelgenoot van hun rouwmoedigheid (*penthos*) en ijverig medebroeder. Getroffen dan in zijn hart als door het zwaard van zijn droefheid omwille van zijn liefde tot de Heer, verliet hij de achtste dag deze aarde en begaf zich naar de Heer na gevraagd te hebben, geen graf te bekomen. Ik echter, zoals hij het waardig was, heb hem naar hier gebracht en bij de vaders begraven. Daarom ook na zeven dagen van slavernij, werd hij de achtste dag verlost zodat hij vrij was¹³.

z. Ook was er iemand die duidelijk wist, dat hij niet eerder opgestaan was van mijn onwaardige en bezoedelde voeten, dan hij God voor zich gunstig had gestemd. En dat is ook geen wonder: want na in zijn hart het geloof van de ontuchtige vrouw uit het evangelie ontvangen te hebben, bevochtigde ook hij met zulke zekerheid (van vergiffenis) (*plêrophoreô*) mijn onnutte voeten. "Alles is mogelijk voor wie gelooft" (Mc 9, 22), heeft de Heer gezegd.

6. Ik heb onzuivere zielen gezien die zich hartstochtelijk over-

gaven aan lichamelijke liefde en dan, na in hun liefdeservaring een grond van bekering gevonden te hebben, brachten zij diezelfde liefde over op de Heer. Ze overstegen dadelijk alle vrees en spoorden zich onverzadigbaar aan tot liefde van God. Daarom zei ook de Heer aan die verstandige ontuchtige vrouw niet dat zij veel gevreesd had, maar dat zij veel had liefgehad en dat zij gemakkelijk door de ene liefde de andere had kunnen verwijderen (cf Lc 7, 47).

7. Ook weet ik zeer goed, bewonderenswaardige vrienden, dat de strijd van die gelukzaligen, die ik verhaald heb, aan sommigen de indruk laat ongeloofwaardig te zijn, aan anderen moeilijk te geloven, voor nog anderen de oorzaak te zijn van wanhoop. Maar een dapper man haalt uit die voorbeelden veeleer een prikkel en een vuurpijl, en gaat weg met ijver in zijn hart. Degene die minder ijverig is dan deze, erkent zijn eigen zwakte, en na door zijn zelfkritiek gemakkelijk nederigheid verworven te hebben, loopt hij achter de eerste aan. En ik weet niet of hij hem niet inhaalt. Maar de nalatige (*amelês*) man, dat hij niet luistert naar mijn woorden, opdat hij niet op een of andere wijze zelfs het kleine dat hij intussen gerealiseerd heeft, uit volledige wanhoop verstroot, en zich aan hem het woord voltrekt dat zegt: "Van degene die [geen ijver] (*prothumia*) heeft zal zelfs dat wat hij heeft ontnomen worden" (Mt 25, 29).

8. Het is niet mogelijk dat wij, die in de valkuil van de zonden (*anomia*) gevallen zijn, ooit daaruit getrokken worden, indien we niet volledig afdalen in de afgrond van de nederigheid van de boetvaardigen (*metanoöuntes*).

9. Iets anders is de droevige nederigheid van de rouwmoedigen (*penthountes*) en iets anders is de veroordeling (*katagnôsis*) door hun geweten van degenen die nog zondigen, en iets anders de gelukzalige rijkdom van nederigheid die aan de volmaakten ten deel valt door de genade van God. Laten we ons niet haasten om deze derde nederigheid in woorden te vatten, want wij zullen ons tevergeefs haasten. Teken van de tweede nederigheid is een volkomen verdragen (*hypomonê*) van misprijzen. Zijn voorafgaande gesteltnis tyranniseert dikwijls nog de rouwmoedige (*penthôn*) en dat is niet verwonderlijk¹⁴.

10. De redenen van onze veroordelingen (door God), en (de oorzaken) van onze zonden zijn duister en onverstaanbaar voor iedere ziel. Welke zijn de zonden (*ptôma*) die gebeuren door nalatigheid (*ameleia*), welke de fouten begaan omdat wij provi-

dentieel verlaten werden door God, welke zijn de zonden begaan omdat God zich van ons heeft afgekeerd?¹⁵ Dit evenwel heeft iemand mij verhaald, dat ja uit de zonden, die wij begaan volgens een providentiële beslissing van God, wij een snelle bekering (*epistrophê*) verkrijgen. Want God die ons overgeleverd heeft, laat niet toe dat wij lange tijd overheerst worden.

11. Laten wij, als wij gevallen zijn, voor alles de duivel van de droefheid (*lypê*) bekampen. Want deze komt bij ons staan tijdens het uur van het gebed en wil, door ons te herinneren aan onze vroegere vertrouwelijke omgang (*parrhêsia*) (met God), ons gebed doen mislukken.

12. Wees niet ontsteld indien ge dagelijks valt en sla ook niet op de vlucht, maar houd dapper stand en uw bewaarengel zal ongetwijfeld uw geduld (*hypomonê*) waarden¹⁶. Zolang een wonde nog recent is en levend, is zij gewoonlijk gemakkelijk te genezen. Want langdurige wonden, wanneer zij verwaarloosd en niet behandeld werden, zijn moeilijk te genezen en vereisen veel werk en scalpel en medicijn en lokale cauterisatie om de genezing te bekomen.

13. a. Vele wonden zijn door de lange duur ongeneeslijk, maar bij God is alles mogelijk (Mt 19,26)¹⁷.

b. Vóór de zondeval is God menslievend, maar na de val is Hij onverbiddelijk, zeggen de demonen¹⁸.

14. Geloof niet degene die na een zware zonde (*ptôma*) over kleine fouten zegt: "Mocht ge die zware zonde niet gedaan hebben, want deze kleine fouten zijn niets"¹⁹, want dikwijls bedaren kleine geschenken de hevige woede van de rechter.

15. Wie werkelijk voor zijn zonden boete wil doen, beschouwt elke dag waarin hij geen berouw gehad heeft (*pentheô*), als had hij hem verloren, zelfs indien hij mogelijk op die dag andere goede werken verricht heeft.

16. Dat niemand van wie (hun zonden) bewenen (*thrêneô*) bij zijn dood de zekerheid (van vergiffenis)(*plêrophoria*) verwachtte, want het onzichtbare is niet zeker. Daarom ook zegt iemand: "Spaar mij door mij zekerheid (*plêrophoria*) te geven (aangaande mijn vergeving), opdat ik mag opknappen alvorens ik heenga van hier [zonder zekerheid van vergiffenis] (*aplêrophorêtos*)" (cf Ps 38,13).

17. Waar zich de Geest des Heren bevindt, is de boei (der zonden) losgemaakt. Waar nederigheid, die iedere beschrijving te boven gaat, aanwezig is, is de boei (der zonden) losgemaakt.

Dat zij die zonder deze twee de wereld verlaten zich niet vergissen: zij zijn immers geboeid (door hun zonden).

18. Zij die in de wereld leven en zij alleen kennen die zekerheden (*plêrophoriai*) van vergeving niet, en vooral niet de eerste (=Geest van de Heer). Maar sommigen leggen hun loopbaan af met het geven van aalmoezen, en kennen bij hun dood de winst die zij gemaakt hebben.

19. Wie zichzelf beweent (*thrêneô*), zal het wenen, of het vallen van een ander of het verwijt dat men hem kan maken, niet kennen.

20. Een hond door een wild dier gebeten, is er nog woedender op, daar hij door de pijn van de wonde buiten verhouding woest is.

21. Laten wij oppassen dat ons geweten op een of andere manier, niet omwille van zijn zuiverheid²⁰ maar als was het ontmoedigd, ophoudt ons te beschuldigen²¹.

22. Teken van de vergeving van zonden is het zichzelf steeds als schuldenaar te beschouwen.

23. Niets is gelijk aan of groter dan de barmhartigheden van God. Daarom juist snijdt wie wanhoopt zichzelf de keel af.

24. Teken van een echte boete (*metanoia*) is zichzelf alle ons overkomende zichtbare en onzichtbare beproevingen en nog meer, waardig te beschouwen.

25. Na God in het braambos gezien te hebben keerde Mozes terug naar Egypte – wat duisternis betekent –, naar de fabricage van bakstenen wellicht voor de geestelijke Farao (= de demon). Maar opnieuw keerde hij terug naar het braambos, en niet alleen daarheen, maar ook naar de berg²². Wie dit beeld begrepen heeft, zal nooit meer aan zichzelf wanhopen. De grote Job werd arm, maar daarna werd hij opnieuw dubbel zo rijk.

26. Bij de lichtzinnigen is het in zonde vallen na hun roeping tot het monnikschap erg, daar het hen de hoop ontnemt op de hartstochtloosheid (*apatheia*) en hen overtuigt zich al gelukkig te voelen als ze alleen maar uit de kuil (van de zonde) zijn opgestaan.

27. Kijk uit, kijk uit, want wij keren in het geheel niet terug langs de weg waarlangs we afgedwaald zijn, maar langs een andere die korter is.

28. Ik heb gezien dat twee mannen met dezelfde gesteltenis en tegelijkertijd naar God op weg gingen. De eerste van hen was een grijsaard met een voorsprong in de werken. De tweede was

een leerling. Hij liep sneller dan de grijsaard en kwam eerst aan het graf van de nederigheid (cf Joh 20,4).

29. Wij moeten allen oppassen, vooral wij die in zonde gevallen zijn, dat wij niet ziek worden in ons hart door de ziekte van Origenes²³, de goddeloze. Want deze ziekte, die de mensenziekte van God presumeert, wordt gretig overgenomen door hen die het genot zoeken. Door mijn overweging, [of beter door mijn boete] zal het vuur ontbranden [van het gebed], [dat het stoffelijke verbrandt]²⁴ (cf Ps 38,4).

30. De hiervoor vermelde heilige veroordeelden staan voor u als maat, en model en voorbeeld en toonbeeld voor boete en ge zult in het geheel geen boek nodig hebben in uw leven hier, totdat Christus, de Zoon van God en God als een licht voor u zal opgaan in de opstanding van een werkelijke boete. Amen.

De vijfde trap hebt gij, die boete gedaan hebt, beklommen, want door haar hebt ge uw vijf zintuigen gezuiverd en zijt gij de gedwongen straf en bestraffing ontvlucht door de vrijwillige straf op u te nemen.

NOTEN BIJ TRAP V

1. Trap 5, 6 en 7 wijdt Jo.Cl. aan de behandeling van de strijd tegen de zonde. Zijn uiteenzetting heeft een rijke inhoud die getuigt van een diepe pastorale ervaring en vormt ondanks de steeds wisselende perspectieven toch een gesloten geheel. Daar het tot zijn eigenheid behoort ieder onderwerp vanuit het bereikte hoogtepunt te beoordelen, mag men zijn blik niet tot deze drie trappen beperken, maar ook de volgende trappen erbij betrekken, omdat bepaalde gedachten slechts vandaaruit verstaanbaar worden. Vö p. 153.

2. § 2ab Definities van boete (metanoia).

De definities zijn bijna altijd beschrijvingen in litanievorm met korte naast elkaar geplaatste formules over de natuur, maar vooral over het effect van de beschreven deugd of ondeugd. cf ook 22§1; 28§1. Karakteristiek van die litanieën is het systematisch weglaten van het lidwoord, wat wij, indien mogelijk, navolgen in de vertaling. Hu IV p. 28.

Jo.Cl. bepaalt eerst de relatie van de boete tot het doopsel, men keert zich terug naar het verleden ('zuivering van het geweten'), de manier van de boete wordt beschreven ('attitude van zelfbeschuldiging', 'bewerker van eigen bestraffing', 'koper van nederigheid') haar gevolgen worden ver-

meld ('vrijwillig geduldig verdragen van alle kwellingen') en het uitzicht op het nieuwe leven besluit het geheel ('verdrag met God om een nieuw leven te gaan leiden').

Een tweede definitie vinden we in 7§5: 'Boete (metanoia) is een vreugdevolle verzaking aan alle lichamelijke vertroosting', het zoeken van wat zwaar is en treurig.

Karakteristieken van de ware boete zijn dus: verkrijgen van nederigheid, zelfbeschuldiging, die het oordeel over een broeder uitsluit, het uitvaardigen van zelfgekozen straffen, voor het dragen waarvan men geduldig verdragen (hypomonè) nodig heeft. Het doel wordt treffend geformuleerd in §2 'verzoening met de Heer door het stellen van goede daden tegengegesteld aan de bedreven fouten'. Vö p. 164.

3. Door de term 'boete' verstaan wij: zelfbeschuldiging (schuldbekentenis) met bekering en levensvernieuwing. cf David in 2 S 12.

4. daar hij zich om niets aards bekommert.

5. daar hij slechts bekommerd is om zichzelf en zijn eigen heil.

6. Fout (ptaisma) en val (ptōma) is synoniem van zonde (hamartia).

Deze definitie geeft het doel van de boete. Vö p.164.

7. De bedoeling van Jo.Cl., wanneer hij dit verhaal vertelt, lezen wij in 5§7: "Ook weet ik zeer goed, bewonderenswaardige broeders, dat de strijd van die gelukzaligen, die ik verhaald heb, aan sommigen de indruk laat ongeloofwaardig te zijn, aan anderen moeilijk te geloven, nog aan anderen oorzaak te zijn van wanhoop. Maar een dapper man haalt uit die voorbeelden veeleer een prikkel en een vuurpijl en gaat weg met ijver in zijn hart." De bedoeling van Jo.Cl. is dus niet een realistisch beeld op te hangen van het leven van de monniken in de Gevangenis, maar voorbeelden van boete te geven tot stichting van de lezer, waarbij hij door overdrijving en stilering de geestelijke betekenis van die voorbeelden wil onderstrepen. Een moderne psychologische verklaring die zou besluiten tot de aanwezigheid van pathologische symptomen is naast de kwestie. (Ze miskent namelijk het literaire genre (VP)).

Jo.Cl. wil in die boetelingen de uitdrukking tonen van een diepe treurnis om het verloren heil. Treurnis die geen ontbindings- maar een zeer sterke innerlijke herenigingsfactor is voor hen die nog niet verlicht worden door de H. Geest.

Het essentiële van de menselijke ascese bestaat in de bewaking van het intellect, het elimineren van iedere gedachte die de ziel verstrooit en de aandacht versnipperd. Zolang de genade van het mystieke gebed de mens niet naar het binnenste van zijn hart rukt, is er niets dat zozeer zijn poging tot bezinning stimuleert als de bewustwording van zijn conditie van zondaar. De uiterlijke gedragingen van de boetelingen in de Gevangenis zijn niets anders dan de uitdrukking van hun zelfveroordeling en berouw, waarbij het niet gaat om een verstandelijke overtuiging of een emotionele gevoeligheid maar om een brandende smart in hun hart die heel hun persoon opeist. cf PD. p. 336-337; KW xiv-xv.

8. Isaïc: zie 4§33b.

9. In Egypte heeft men het lichaam van een monnik ontdekt met de naam Serapion. Hij droeg een halssnoer, een gordel, armbanden en enkelringen in ijzer (Palladius, *The Lausiaca History*, ed Butler, vol. ii, p. 215, n. 69). Deze praktijken waren ongebruikelijk in Egypte, maar algemeen gangbaar in het vroege Syrië.

10. Vrijmoedigheid (parrêsia), hartstochtloosheid (apatheia) en zuiverheid (hagneia) zijn componenten van de volmaaktheid. Vö p. 252.

11. "Hij zegt: wie zal mij plaatsen in en voeren naar de periode van die dagen, waarin God mij beschermde, toen ik zijn geboden onderhield en Hij de geest van mijn ziel verlichtte." s

12. Zij die vanuit het vertrouwen in en de liefde tot hun herder, en vanuit zijn wil de deugden verworven hebben, zijn zij die de zuilen van hun nederigheid op een stevige bodem hebben gegrondvest". S

13. "Zeven dagen van slavernij noemt Jo.Cl. het huidige leven, vrij noemt hij het toekomstige leven. Omwille van de zeven dagen, die hij in de veroordeling en in de gevangenis doorbracht schudde hij de geest van slavernij van het actuele leven en van de zonden die erin voorkwamen af, en vertrok de achtste dag naar het vrije leven. Anders: de zeven dagen in slavernij is het actuele leven, daar het als slaaf dient door het bederf van de natuur. De achtste dag, is de toekomstige aeon tijdens dewelke wij bevrijd worden van de slavernij van het bederf." s

De achtste dag is de dag van de Verrijzenis.

14. Eigen aan Jo.Cl. is de opsplitsing van het begrip nederigheid en zijn aanpassing aan de verschillende stadia van innerlijke ontwikkeling, een procédé dat men overal in de Ladder ontmoet. Vö p. 179.

15. Jo.Cl. maakt een onderscheid tussen zonden die bedreven worden door nalatigheid en zonden bedreven omdat God zich van ons afkeert. In 26§10 ziet hij als oorzaak van de zonde een verdorvenheid van de ziel. Vö p. 63 n. 6.

16. De monnik staat tussen de hem bedreigende demon en zijn engelbewaarder, die hem te hulp komt. Vö p. 154.

17. Zie ook 26§ III 40. Vö p. 188.

18. "Alvorens iemand in zonde valt fluisteren de demonen hem in, sporen hem aan en pogen hem te overtuigen door te zeggen: God is menslievend en vergeeft. Wanneer zij hem gewond hebben met de gedachten van het genot dat voortvloeit uit de zonde, hem verzwakt hebben, en hem tot zonde gebracht hebben en overtuigd hebben hun wil te doen en hem daarna in wanhoop willen storten en in de diepte van een volledige ondergang, fluisteren ze hem zulke zaken in: 'Wee u, wat hebt ge gedaan. God is rechtvaardig, Hij zal u niet vergeven'." s.

Vgl. 6§11; 15§21; 26§53.

19. De effecten van de zonden zijn voor Jo.Cl. vooreerst zichtbaar in een verhoogde vorm van kritiek vanwege de demonen. Deze wordt zichtbaar na het begaan van de zonde. Is deze klein, dan wordt ze geminimaliseerd. Is ze groter, dan wordt God, van wie de menslievendheid vóór de zonde geprezen werd, nu als onverbiddelijk voorgesteld, om de zondaar naar de

wanhoop te drijven. Vö p. 65. Vgl. 7§62; 15§33.

20. "De ascetische werken maken het geweten zuiver, zoals vasten (nês-teia), nachtwaken (agrypnia), geduldig verdragen (hypomonê) en lankmoedigheid (makrothymia)." S

21. In de strijd tegen de zonde is de rol van het geweten zijn beschuldigende functie (elegchô).

Jo.Cl. onderscheidt een drievoudige houding van de mens tot zijn geweten:

1) men kan zijn voorschriften volgen en daaruit een blijvend schuldgevoel verkrijgen (§22), daar men zich in de spiegel van de geboden van God als zondaar erkent. Deze instelling beschouwt hij als fundamentele overwinning van de zonde. (§ 22) Ook ziet hij het werk van het geweten als een vermindering van de zonde, wat de aanzet kan zijn van haar volledig verdwijnen (26§III 55).

2) Tweede houding is het stoppen van de beschuldiging, niet omdat men haar niet meer nodig heeft, maar omdat men uit nalatigheid zich niet meer om haar bekommert (§ 21). Hierin ligt een groot gevaar voor de geestelijke ontwikkeling.

3) Een overvloed van zonden, de druk van het geweten en een ondraaglijke smart kan tot wanhoop leiden. Als tegenmiddel beveelt Jo.Cl. onthouding en blij vertrouwen aan. (26 I § 61) Vö p. 156.

22. Tegen de stelling dat zonde tot innerlijke vertwijfeling moet leiden tekent Jo. Cl. beslist protest aan. Vö p.66 n. 12.

23. Het gaat hier over de leer van Origenes over de apokatastasis of de algemene restauratie aan het einde der tijden, die de eeuwigheid van de hel ontkenen veroordeeld werd in Constantinopel II (5e oecumenisch concilie 553). Deze theorie gefundeerd op een antropomorische opvatting — te rationeel en te sentimenteel tegelijkertijd — van de goedheid van God miskent tevens de onpeilbare liefde van God en het mysterie van de menselijke persoon. In werkelijkheid openbaart de liefde van God haar totale onbaatzuchtigheid, haar "kenotisch" karakter (waardoor God zich vrijwillig ontdoet van zijn prerogatieven, zoals bij de menswording van het Woord (cf Fil 2,7), in het feit dat Hij de menselijke persoon begiftigd heeft met een vrijheid waardoor hij zich ofwel zonder reserve kan openstellen voor de goddelijke verlichting ofwel zich kan vasthechten aan een weigering die zijn eeuwig heil kan compromitteren. Deze doctrine van de apokatastasis, die een veiligheidsgevoel schenkt op intellectueel en moreel vlak, is niet te verzoenen met het veeleisende geestelijk realisme en de nadruk op het berouw van Jo.Cl. en de grote spirituele auteurs. Haar verwerping verbiedt natuurlijk niet het gebed voor het universele heil en de hoop op een ultieme bekering van allen, die men terugvindt bij de grote geestelijke auteurs. cf PD p 337 ; Vö p. 65 n. 1.

24. De werking van het gebed bestaat eerst uit de leniging van de gewetenskwellingen, dan uit de vergeving van de zonden, en de vrees voor toekomstige zonden. Dit is wellicht ook de betekenis van: "door mijn boete zal het vuur ontbranden van het gebed dat het stoffelijke verbrandt." Vö p. 183.

*Zesde Trap: Verhandeling over gedachte aan de dood.
(Mnêmê thanatou)*

1. De gedachte (*ennoia*) gaat alle woord vooraf. De gedachte (*mnêmê*) aan de dood en aan onze zonden gaat vooraf aan tranen (*klauthmos*) en rouwmoedigheid (*penthos*)¹. Daarom staan ze op de hun geëigende plaats in deze verhandeling.

2. ²Denken (*mnêmê*) aan de dood is dagelijks sterven.

Denken aan ons heengaan (*exodos*) is een voortdurend zuchten.

3. ³Vrees (*deilia*) voor de dood is een bijzondere gesteltenis van de natuur aan haar toegevoegd tengevolge van de ongehoorzaamheid (van Adam). Maar angst (*tromos*) voor de dood is een teken van zonden waarvoor men geen boete gedaan heeft (*ametanoêtos*).

4. Christus vreesde (*deiliaô*) de dood, maar sidderde (*tremô*) er niet voor, opdat Hij de eigenheid van zijn twee naturen duidelijk zou tonen.

5. Zoals van alle levensmiddelen het brood het meest noodzakelijke is, zo is van alle geestelijke oefeningen de overweging (*ennoia*) van de dood de meest noodzakelijke⁴.

6. De gedachte (*mnêmê*) aan de dood bewerkt bij hen die te midden van broeders leven⁵ inspanningen en overwegingen, meer nog ontmoedigingen⁶. Bij hen daarentegen die buiten het lawaai leven⁷ veroorzaakt ze het afleggen van bekommernissen, voortdurend gebed en waakzaamheid over het verstand (*nous*). Dezelfde (d.i. het afleggen van bekommernissen, gebed, waakzaamheid) hebben haar (d.i. de overweging van de dood) aangesteld tot moeder en dochter van de gedachte (aan de dood)⁸.

7. Zoals tin duidelijk verschilt van zilver, ofschoon het op het eerste zicht erop lijkt, zo verschilt voor hen die onderscheidingsvermogen bezitten (*diakritikos*) klaar en duidelijk de natuurlijke vrees voor de dood van de tegennatuurlijke .

8. Waarachtig bewijs dat mensen in het diepste van hun hart (*en aisthêsei kardias*) de dood overwegen (*mnêmoneuô*) is dit: de vrijwillige onthechting (*aprospatheia*) tegenover de hele schepping en de volledige verzaking (*egkatalipsis*) aan de eigen wil. Volkomen achtbaar is hij die dagelijks de dood verwacht, maar heilig is hij die haar ieder uur begeert.

9. ⁹Niet ieder doodsverlangen (*epithymia thanatou*) is goed. Want

er zijn er die voortdurend zondigen door de macht der gewoonte, en uit nederigheid om de dood bidden. En er zijn er ook die geen boete willen doen en uit wanhoop om de dood roepen. En er zijn er ook nog die uit verwaandheid menen dat zij hartstochteloosheid (*apatheia*) bereikt hebben en intussen voor de dood niet bevreesd zijn. En er zijn er, die – indien althans er ook vandaag de dag nog bestaan – door de kracht van de Heilige Geest verlangen deze wereld te verlaten.

10. Er zijn vrome mensen die zich perplex afvragen, waarom, vermits de overweging (*mnêmê*) van de dood ons zo'n goed doet, God haar voorkennis voor ons verborgen gehouden heeft. Zij zien niet in dat God zodoende op wonderbare wijze ons heil realiseert. Want niemand zou, indien hij voorkennis had van zijn dood, zich onmiddellijk hebben laten dopen of tot het monastieke leven toegetreden zijn. Na al zijn dagen in zonden doorgebracht te hebben, zou hij zich op het ogenblik van zijn dood zelf naar het doopsel en de bekering begeven. En tenslotte gekneed door het kwaad omwille van de langdurige gewenning, zou hij volledig onverbeterd blijven.

11. Geloof nooit, wanneer gij rouwmoedig zijt (*pentheô*), die hond (=de demon) die u influistert dat God menslievend is, want zijn opzet is het de rouwmoedigheid en de vreesloze vrees uit u te verdrijven, anders zult gij ooit zien dat gijzelf in diepe wanhoop wordt meegesleurd.

12. Wie de gedachte (*mnêmê*) aan de dood en aan het oordeel van God constant in zich wil vasthouden, terwijl hij zichzelf overgeeft aan materiële (*hylikos*) bekommernissen en verstrooiingen, gelijkt op een zwemmer die in zijn handen wil klappen¹⁰.

13. Intense overweging (*mnêmê*) van de dood vermindert de spijzen¹¹. En wanneer de spijzen in nederigheid vermindert worden, worden tegelijkertijd de hartstochten verdreven.

14. De gevoelloosheid¹² (*analgêsia*) van het hart verhardt de geest. Het groot aantal spijzen doet de bronnen (van de tranen der boete) opdrogen. Dorst en waken bedroeven het hart. En wanneer het hart bedroefd is, wellen de tranen op.

15. Wat ik kom te zeggen is hard voor gulzigaards en ongelooflijk voor hen die nalatig zijn (*rhaithymos*), maar een man die ascetisch leeft (*anêr praktikos*) zal het gaarne beproeven, en hij die het door ervaring ontdekt heeft, zal hierbij glimlachen, maar wie nog aan het zoeken is, zal droeviger zijn.

16. Zoals de vaders beweren dat de volmaakte liefde geen

vallen in zonde kent, zo verkondig ik dat de volmaakte kennis van de dood geen vrees kent¹³.

17. Talrijk zijn de geestelijke oefeningen van de ascetische geest (*nous praktikos*). Ik som dus op¹⁴: de gedachtenis aan de liefde tot God, de gedachtenis aan God, de gedachtenis aan het koninkrijk (Gods), de gedachtenis aan de ijver van de heilige martelaren, de gedachtenis aan de aanwezigheid van God zelve volgens de psalmist die zegt: "De Heer stond mij altijd voor ogen" (Ps 15,8) van de overweging van de heilige geestelijke machten (=de engelen), van de gedachte aan onze dood, aan onze ontmoeting (met God), aan het oordeel, en de straf. Bij het grote zijn wij begonnen, bij wat geen vallen in de zonde kent, zijn wij geëindigd.

18. Mij verhaalde ooit een Egyptische monnik: "na diep in het gevoel van mijn geest (*en aisthêsei kardias*) de gedachte aan de dood te hebben ingeprent, wilde ik ooit, toen de noodzaak zich voordeed, mijn menselijk slijk (=lichaam) een kleine troost schenken, maar door die gedachte aan de dood werd ik als door een rechter verhinderd. En het wonderbare was dat, ofschoon ik het wilde, ik haar (die gedachte aan de dood) niet kon verdrijven."¹⁵

19. Een tweede monnik, die hier woonde op een plaats Tholas genaamd, geraakte dikwijls in extase tengevolge van deze overweging van de dood. En als het ware flauwgevallen en epileptisch geraakt, werd hij door de broeders die hem vonden, bijna niet meer ademend, weggedragen.

20. a. Ik zal ook niet nalaten u ook het verhaal te vertellen van Hesychius van de Horeb¹⁶. Deze leefde steeds in volkomen nalatigheid (*ameleia*) en bekommerde (*epimeleia*) zich in het geheel niet om zijn ziel. Op zekere dag werd hij zeer zwaar ziek naar het lichaam en verliet hij zijn lichaam volledig voor ongeveer één uur. Toen hij tot zichzelf teruggekeerd was, verzocht hij ons allen dringend ons onmiddellijk terug te trekken. De deur van zijn cel metselde hij dicht en verbleef er gedurende twaalf jaar zonder in het geheel met iemand een gesprek aan te knopen, zonder iets anders te proeven tenzij brood en water. Hij leefde alleen in stilheid en keek in extase naar wat hij gezien had als hij buiten zijn lichaam verbleef. Zo diep was hij in gedachten verzonken dat hij in het vervolg nooit zijn houding veranderde. Steeds was hij in extase en stortte in stille warme tranen.

b. Toen hij op het punt stond te sterven, braken wij de deur open

en gingen binnen. Na hem met vele vragen te hebben lastiggevallen, hebben we alleen dit van hem gehoord: "Vergeef mij. Niemand die de gedachte (*mnêmê*) aan de dood heeft vastgehouden, zal ooit kunnen zondigen." Wij van onze kant stonden verbaasd wanneer wij zagen dat de man, die onlangs nog zo nalatig was, zo totaal van gedaante was veranderd en wij zijn gelukzalige verandering en metamorfose bemerkten. We begroeven hem vroom op het kerkhof dat naast het monasterium lag. Toen wij dagen later zijn heilige resten zochten, vonden wij ze niet. De Heer immers gaf ook in hem wat betreft zijn ernstige en lovenswaardige bekering zekerheid (*plêrophoreô*) aan allen die zich willen op het rechte pad begeven zelfs na een langdurige nalatigheid (*ameleia*).

21. Zoals er beweren dat de afgrond van de zee onmetelijk is – ze noemen haar immers een bodemloze plaats –, zo bezit de gedachte (*ennoia*) aan de dood een grenzeloze zuiverheid en geestelijke werkzaamheid (*energeia*). De heilige, over wie ik het zojuist had, bevestigt dat gezegde. Zulke mensen voegen immers voortdurend vrees bij vrees en houden niet op vooraleer ook de kracht zelf van hun beenderen uitgeput is.

22. Laten we ons ervan overtuigen (*plêrophoreô*) dat ook dit (= de gedachte aan de dood) een geschenk van God is na al zijn andere gaven. Immers, hoe komt het dat sommigen van ons, ook wanneer wij bij die graven staan, dikwijls zonder tranen en hardvochtig blijven, maar wanneer wij ons ver van zulke beschouwing bevinden, wij zeer dikwijls tot berouw gebracht worden (*katanyssomai*).

23. Wie aan alles afgestorven is, die denkt (*mnêmoneuô*) aan de dood. Wie nog gehechtheid bezit, zal geen vrije tijd voor die gedachte hebben, daar hij samenzweert tegen zijn eigen belangen.

24. Wil niet alleen met woorden verzekeren (*plêrophoreô*) van uw liefde voor hen, maar vraag aan God uw liefde voor hen zonder woorden te tonen, anders zult gij niet voldoende tijd hebben voor uw relaties en voor uw rouwmoedigheid (*katanyxis*).

25. Koester niet de illusie, dwaze arbeider, tijd met een andere tijd te compenseren, want de dag is niet voldoende zelfs niet om zijn eigen schuld volledig in te lossen bij de Heer.

26. Het is niet mogelijk, zegt iemand, het is niet mogelijk de begonnen dag vroom door te brengen, tenzij men hem be-

schouwt als de laatste van heel zijn leven. Ook is het werkelijk wonderbaar hoe de Grieken (=heidenen)¹⁷ iets dergelijks gezegd hebben, daar zij ook de filosofie bepalen als een overwegen van de dood (*meletê thanatou*)¹⁸.

Zesde trap: wie hem tenslotte beklommen heeft zal nooit meer zondigen, indien tenminste waar is het "Overweeg uw uitersten, en gij zult in eeuwigheid niet zondigen" (Sir 7,36).

NOTEN BIJ TRAP VI

1. Trap 7 handelt over de rouwmoedigheid (penthos).
2. § 2 Definitie van de gedachte aan de dood (mnêmê thanatou).
3. § 3 Definitie van vrees (deilia) en angst (tromos) voor de dood.
4. Jo.Cl. onderstreept duidelijk de centrale plaats van de gedachte aan de dood: ze is broodnodig. Vö p. 158.
5. d.i. de cenobieten.
6. var. zoetheid van vernedering (atimia). PG
7. = in eenzaamheid leven, hesychasten.
8. Wat vroeger voorwaarde was is nu gevolg van de gedachte aan de dood. Vö p. 159.
9. Als beproefde zielenleider weet Jo.Cl. dat het doodsverlangen uit de meest verschillende en niet altijd lovenswaardige motieven kan ontspringen. Daarom is er onderscheiding nodig om het juiste van het valse te onderscheiden. Vö p. 158 n. 1.
10. De gedachte aan de dood is onverenigbaar met wereldse zorgen. Vö p. 158 n. 2.
11. Een van de gewichtigste hulpmiddelen tegen de gulzigheid is de gedachte aan de uitersten, dood, gerecht en eeuwige straffen. Vö p. 104,160.
12. "Dit is: de nalatigheid in het uitvoeren van de goddelijke geboden en de afdwaling van de vrije wil verharden het hart en maken het verstand gevoelloos." s
13. Kenmerk van het ware verlangen naar de dood is dat het geen vrees kent, wat Jo.Cl. ook vreesloze vrees noemt (§11) Vö p. 158.
14. Hier wordt de rijke inhoud van de gedachtenis (mnêmê) uitvoerig beschreven. Zij omvat het eigen lot (gedachte [mnêmê] aan de dood, de ontmoeting [apantasis], het oordeel [kolasis] en de straf [apophasis]), het heroïsche leven van de martelaren, het Rijk Gods en tenslotte ook de gedachtenis van de liefde tot God (ennoia agapês tês pros ton theon). Vö p. 259 n. 2.
15. "De Egyptische monnik waarover sprake, zegt Jo.Cl., had zozeer de gedachtenis aan de dood in zich wonen, dat hij, ook al werd hij gekweld

door een honger van vele dagen, hij de gedachte aan de dood uit zich niet kon verjagen, ofschoon hij het wilde, maar dat veeleer de gedachte aan de dood de honger verdreef." s

16. Het denken aan de dood bereikt zijn hoogtepunt in het uur van de dood. Met twee verhalen verduidelijkt Jo.Cl. hoe het leven tot in zijn geheimste diepten omgewoeld wordt: 1) §20 De ervaring van een Egyptische monnik. 2) 5§5p-r: Zeer indringende beschrijving, die bij de lezer het gevoel kan wekken met welke intensiteit de doodsgedachte elke dag in het bestaan van de monnik aanwezig is. Vö p. 159.

17. Met bewondering kijkt Jo.Cl. naar Plato – zonder hem evenwel te noemen – die de meletê thanatou (overweging van de dood) object van de filosofie en van heel de levensvoering noemt. Vö p. 159. Ook Clemens van Alexandrië weet dat de filosofie volgens de definitie van Plato een meletê thanatou is, een oefening in het sterven, m.a.w. een training van het verstand om als gescheiden van het lichaam te leven, zich hoedend voor zijn eisen, bevrijd van de tirannie van de hartstochten: "De filosofie moet de zorgeloosheid verwerven en bewaren door omzichtigheid en aandacht, om onfeilbaar en zonder zonden te blijven in alles" Stromata II, c XX. Zie Ha.Ir. OCP p. 162.

18. "Meletê thanatou" bij Plato is niet "overweging van de dood" (cf A.H.Lloyd, *The Philosophy of Plato as a meditation on death*, in *Harvard Theological Review*, 1, 1908) maar een "oefening in het sterven" (cf A.E.Taylor, *Plato, the Man and his Work*, p. 179 n. 1: "Meletê' betekent niet 'overweging van de dood' maar 'meletê' betekent de herhaalde oefening waardoor wij ons voorbereiden op een prestatie. Het wordt gebruikt voor de training van iemand met het oog op een sportwedstrijd en ook voor het memoriseren van een toespraak bezorgd door een logograaf die foutloos moet zijn op het ogenblik van het debiteren. Voor een acteur was het het instuderen van zijn rol. De gedachte is dus dat de "dood" als een toneelstuk is waarvoor het leven van de filosoof een dagelijkse repetitie is. Hij moet zijn rol volmaakt kennen als het gordijn opgaat. "Filosofie" heeft hier de Pythagorische betekenis van het zich wijden aan een kennis als de weg naar het redden van de ziel. Cf ook Phaedo 67 d e: 'En draagt niet juist dit de naam "dood": de bevrijding en de afzondering der ziel van het lichaam?' 'Beslist!' zei hij. 'En de ziel vrijmaken, beweren we, is het streven voornamelijk – zelfs uitsluitend – van de ware wijsgeren (hoi philosophountes). Hun eigenlijke toelag bestaat hierin: de ziel vrij te maken en af te zonderen van het lichaam. (= zich tijdens zijn leven klaar te maken voor een leven dat het dood-zijn zo dicht mogelijk benadert). Is het niet zo?'

In Plato's tijd duidt "filosofie" niet op een specialisme maar is een "streven naar kennis". Voor Plato is "filosofie" morele (katharsis) en intellectuele (dialectiek) bevrijding van de ziel van het lichamelijke: dus een oefening in het sterven.

De vertalers van Jo.Cl., M.R., A.A., F.H., N.R. P.D, vertalen "meletê thanatou" evenwel door "overweging van de dood". Daar Jo.Cl. duidelijk verwijst naar Plato vragen wij ons af of de vertaling niet zou moeten zijn:

“oefening in het sterven” tenzij er tussen Jo.Cl. en Plato slechts een woordovereenkomst gebleven is?

Zie Festugière A.J., *Contemplation et vie contemplative selon Platon*, Parijs, 1936, p.254.; Tulkens, Th., *Le sens philosophique de la mort chez Platon* (Dissertatie), Leuven, 1963, p. 65-92; 93-118.